
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 82-1/9

К.М. Василина

СТИЛЬОВА ПОЛІФОНІЯ РОМАНУ “РОКСАНА” ДАНІЕЛЯ ДЕФО

Стаття присвячена вивченню специфіки взаємодії різних стилів доби Просвітництва: класицизму, сентименталізму та рококо – у контексті пізньої романістики Д. Дефо. При аналізі поетики роману “Роксана” (1724 р.) акцент зроблено на особливостях репрезентації образу головної героїні – авантюристки, куртизанки, безпринципної особи – та на способах нарації, які засвідчують вплив різних естетичних тенденцій. У фокусі уваги опиняється й конгломеративна жанрова структура роману, яка базується на контамінації елементів авантюрно-пригодницького, психологічного, соціально-побутового, пікарескного, дидактичного роману, а також публіцистичної прози, що також засвідчує взаємовплив різних стильових домінант.

Ключові слова: Просвітництво, рококо, сентименталізм, класицизм, стильова поліфонія, роман, наративні техніки, поетика.

Література Просвітництва як визначний історико-мистецький феномен постійно опиняється у фокусі наукових зацікавлень дослідників. При всій розмаїтості праць, присвячених різним аспектам творчості митців XVIII ст. (зокрема, А. Єлістратова, Л. Пінський, О. Белобратов, О. Апенко, З. Плавскін, Н. Пахсар’ян), доволі маловивченою залишається проблема взаємодії й взаємовпливу просвітницьких та непросвітницьких тенденцій у контексті певних національних літератур.

Англія, як батьківщина Просвітництва, стала законодавицею у сфері творчих новацій. Провідні майстри слова визначали вектори подальшого розвитку мистецтва, при цьому апелюючи до різноманітних, інколи антиномічних, естетичних явищ. Очевидно, що саме активне звернення до поетологічних елементів провідних літературних стилів: класицизму, сентименталізму, рококо – сприяло появі оригінально-неповторних художніх творів.

До визначних письменників XVIII ст. належить і англійський митець Даніель Дефо. Хоча його спадок і представлений у дослідженнях сучасних науковців (М. Урнов, Б. Шалагінов, Л. Кузнєцова, І. Вікторовська та ін.), втім, традиційно матеріалом для осмислення обираються хрестоматійні твори, як-то “Робінзон Крузо” чи “Молль Флендерс”. При цьому такий цікавий і самобутній роман пізнього періоду творчості митця, як “Роксана”, частіше за все залишається на периферії дослідницького інтересу. Зокрема, його лише побіжно згадують при переліку романів, які належать перу Д. Дефо (Є. Мелетинський, З. Плавскін, О. Белобратов), або ж аналізують під доволі специфічним та

вузьким кутом зору. Так, приміром, українська дослідниця О. Глушко розглядає стилістичні особливості “Роксани” в контексті виключно літератури рококо, слухно акцентуючи увагу на скандальності презентованої інформації, на характері мемуарної нарації та на наявності у творі певних психологічних ключів [3, с. 3–22]. Інші науковці, як, наприклад, О. Анікст, приділяють велику увагу лише переказові сюжету роману, наголошуючи на надзвичайно складному психологічному та етичному підтексті твору [2, с. 86–87].

Більш відомим цей роман виявляється в західному літературознавстві (М. Новак, В. Волтер, С. Міллер), але й тут інформація про “Роксану” є фрагментарною та стосується лише окремих аспектів поетики цього твору. Так, зокрема, В. Лі розглядає особливості роману виключно в контексті пікарескної традиції, наголошуючи на тих рисах, які відрізняють образ Роксани від образу Молль Флендерс [9, с. 140–156].

Водночас такий важливий аспект, як вплив різних літературних напрямів на текстове полотно роману, поки що не привернув детальної уваги дослідників. Думається, що вивчення роману “Роксана” Д. Дефо на тлі літературних напрямів XVIII ст. дасть змогу зрозуміти особливості авторських інтенцій та мистецьких спонук романіста. Тож актуальність цього дослідження визначається необхідністю реставрації картини розвитку англійської літератури доби Просвітництва шляхом вивчення маловідомих граней творчості визнаних митців тогочасся, а також з’ясування специфіки ідіостилію пізнього періоду творчості Д. Дефо.

Мета статті полягає у виявленні особливостей взаємодії різних стилів у пізньому романі “Роксана” Д. Дефо.

Просвітництво як широкий ідеологічний рух, що охопив різні верстви населення та різні наукові парадигми, набув вельми оригінальної реалізації в літературній практиці тогочасся. Поліфонічність, плюралістичність тенденцій, що співіснували та взаємодоповнювались в інтелектуально-креативному континуумі Західної Європи XVIII ст., зумовлювали появу численних художніх феноменів, які мали експериментальний характер і закладали підвалини подальшого розвою нової світської культури. Варто зазначити, що література доби Просвітництва поєднувала численні протилежні начала, проповідуючи толерантність як основу творчості митців. Очевидно, що множинність проявів мистецьких спонук авторів аналізованої доби (зокрема, класицистичний раціоналізм, сентименталістський сенсуалізм та гедонізм рококо) визначалася не лише загальнокультурними тенденціями, а й конкретно-національними факторами, що зумовлювало відмінності в національних варіантах Просвітництва.

Тож англійське Просвітництво, що традиційно вважається хронологічно першим на теренах Європи [5, с. 71], мало низку відмінних рис. Зокрема, політична боротьба в Англії дала поштовх для бурхливого розвитку періодики та становлення свободи слова. Творам тогочасся притаманний гострий викривально-сатиричний пафос, спрямований проти феодального ладу, а також ділова розважлива повчальність [1, с. 161]. Важливо зазначити, що, крім памфлетно-публіцистичної прози, англійська література представлена й романом, який продовжував традицію ренесансного "novel", надаючи змогу письменникам досліджувати вдачу сучасників [8, с. 237]. Важливо відзначити й поліжанровий характер романістики доби Просвітництва: психологічний, пригодницький, соціально-побутовий, пікареский, дидактичний та інші різновиди органічно поєднувались в одному текстовому полотні, надаючи можливість багатоаспектного зображення соціального буття [4, с. 5; 6, с. 62]. Вочевидь, особливості романістики тогочасся визначалися не лише контамінацією різних жанрових начал, а й взаємодією різних стилів: класицизму, сентименталізму, рококо тощо.

Нагадаємо традиційну тезу про те, що в Англії XVIII ст. абсолютно домінували класицизм та сентименталізм. Втім, не можна не помітити й вплив естетики рококо на формування художньої тканини певного ряду творів англійських митців. Тож думається, для того, аби скласти адекватне уявлення про специфіку взаємодії різних стилів у романістиці англійських просвітиків, необхідно здійснити детальний аналіз конкретно-текстових маніфестацій творчих інтенцій *men-of-letters* тієї доби. У цьому контексті вельми цікавим об'єктом для вивчення виявляється пізня романістика Д. Дефо, яка поки що є мало вивченою у вітчизняному науковому просторі.

Перша частина роману "Роксана" побачила світ у 1724 р., але у 1745 р., вже після смерті автора, вийшло продовження цієї історії, яке також атрибутовалося Д. Дефо. Втім, ґрунтовні дослідження доводять, що друга частина не належить перу митця [10, с. viii], тож аналіз поетики цього твору буде зосереджений саме на першій частині.

Роман "Роксана" подає оригінальне бачення образу головної героїні – жінки, яка була авантюристкою, хижачкою та ставила власну вигоду на перше місце. Очевидно, що гендер протагоніста визначив і специфіку нарації, уможлививши насичення тексту не лише психологічно-дидактичними, а й еротико-чуттєвими мотивами.

Беручи за основу нарративну структуру пікарески – сповідь головного героя про свої життєві перипетії, Д. Дефо додає й певного публіцистичного флеру цьому тексту: у передмові він наполягає на тому, що ця історія відрізняється від інших подібних розповідей саме своєю правдивістю: *"I say, it differs from them in this great and essential article, namely, that the foundation of this is laid in truth of fact; and so the work is not a story, but a history"* [7, с. xvi]. Більше того, свій талант памфлетиста автор виявляє й у підкресленні сенсаційності тематики, і в необхідності приховувати справжні імена учасників дійства: *"The scene is laid so near the place where the main part of it was transacted that it was necessary to conceal names and persons, lest what cannot be yet entirely forgot in that part of the town should be remembered, and the facts traced back too plainly by the many people yet living, who would know the persons by the particulars"* [7, с. xvi].

Отже, основна частина тексту оформлена автором у вигляді сповіді Роксани, яка, маючи вельми добропорядне походження, втім, веде не вельми пристойний спосіб життя, змінюючи коханця за коханцем і нехтуючи стереотипними уявленнями про гендерні ролі. Вочевидь, звертаючись до сенсаційної тематики та акцентуючи увагу на скандальній репутації самої героїні, автор вдається до експлуатації естетики рококо.

Сюжетний розвиток відбувається з високим ступенем динамізму: як у калейдоскопі, перед читачем постають пістряві події із життя Роксани. Спочатку її полишає перший чоловік, який намагається врятуватися від боргів, далі другого – заможного ювеліра – вбивають при спробі пограбування, у Франції в неї закохується принц, проте це кохання триває лише два роки. Після цього їй допомагає вийти зі скрутного становища голландський купець, з яким вона тікає до нього на батьківщину. Повернувшись до Англії, Роксана видає себе за французенку, її дім стає центром світського життя Лондона, її статки множаться завдяки багатим коханцям. Доля знову зводить героїню із голландським купцем, з яким вона прагне втекти від переслідувань своєї старшої доньки. В Амстердамі Роксана намага-

ється стати добропорядною матроною (своєрідний хепі-енд для будь-якої пікарески), втім, там на неї спіткали неприємності, про які вона повідомляє вельми стисло: *“Here, after some few years of flourishing and outwardly happy circumstances, I fell into a dreadful course of calamities, and Amy also; the very reverse of our former good days. The blast of Heaven seemed to follow the injury done the poor girl by us both, and I was brought so low again, that my repentance seemed to be only the consequence of my misery, as my misery was of my crime”* [7, с. 494].

Мініатюрна репрезентація окремих епізодів життя героїні, а також відкритість фіналу знову засвідчують вплив рококо. Крім того, у тексті наявні певні сюжетні лакуни, які також є однією з характерних ознак роману рококо. До таких лакун належить епізод зі зникненням однієї з дочок Роксани, що описаний вельми розмито: *“Amy had given ... an account how troublesome the creature had been, and to what straits and perplexities I was driven by her hunting after and following me from place to place; upon which Amy had said, that ... there was an absolute necessity of securing her, and removing her out of the way; and that, in short, without asking my leave, or anybody’s leave, she should take care she should trouble her mistress (meaning me) no more; and that after Amy had said so, she had indeed never heard any more of the girl; so that she supposed Amy had managed it so well as to put an end to it”* [7, с. 484].

Важливо звернути увагу на поєднання різних типів нарації в романі: часто автор презентує історію не лише вустами самої героїні, а й крізь призму сприйняття інших персонажів (доньки, Емі, квакерши, чоловіків та ін.). Це створює враження багатоголосся, яке спрацьовує на створення оригінально-неповторної наративної тканини: з одного боку, повторна репрезентація подій іншими персонажами увиразнює зображені факти, з іншого – допомагає розкрити підступність образу головної героїні, яка хоча й припускається певних покаєнних ноток, втім, загалом не намагається спокутувати свої гріхи. Тут, вочевидь, сентименталістська цікавість до скандальних помилок серця виявляється щедро приправленою класицистичною дидактичністю та публіцистичним моралізаторством.

Варто відзначити й неоднорідність синтаксичної будови речень. В одному й тому самому абзаці оповідь являє собою своєрідний діалог, а потім непряму мову. Думається, що в такій витіюватості фраз виявляється не лише прагнення автора відшукати адекватні способи текстової реалізації власного задуму, а й відхід від лаконічності та підкресленої ясності класицистичного стилю в бік орнаментарності рококо. Крім того, складний синтаксис часто відволікає від центральної ідеї, вводить читача в оману, впливає на його емоційну сферу. Тут слушним буде нагадування про те, що в контексті Про-

світництва органічно співіснували раціоналізм і сенсуалізм, що, зрештою, привело до виникнення раціоналістичного сенсуалізму чи сенсуалістичного раціоналізму – синкретичного поєднання почуття й розуму. Отже, можна стверджувати, що в романі “Роксана” певною мірою послаблюється класицистичний ригоризм і проповідується сентиментально-поблажливе ставлення до вад та недоліків простої людини.

Водночас, прагнучи створити ефект документально точної історії, Д. Дефо вдається до гранично точної локалізації подій та до фіксації хронологічних параметрів зображуваних перипетій. Зокрема, географічні назви (Лондон, Париж, Амстердам, Голландія, Франція тощо), а також датування подій (*“The ninth of the month called October”*, *“about the year 1683”*, *“2nd of July 1742”* тощо) підтверджують тезу автора про те, що Роксана є реальною особою. Д. Дефо постійно та послідовно креслить сюжет у часі, через оповідача постачаючи читачеві прямі та непрямі хронологічні вказівки, як наприклад: *“All this work took me up near half a year, ... After I had been here about three months”* [7, с. 198], надаючи творові автобіографічного звучання.

Про те, що в романі “Роксана” зображені реальні події, має свідчити й велика кількість правдоподібних деталей. Такі подробиці Д. Дефо – визнаний майстер реалістичної деталі – часто використовував у своїх пізніх романах як один із засобів надання роману життєвої достовірності. Роман “Роксана” майорить кількісними даними, зокрема детально описуються доходи та витрати героїні: *“I had sold my jewels ... worth about 600 pistoles; the other, which was a fine casket, ... I sold them at the Hague for 7600 pistoles. I had received all the bills which the merchant had helped me to at Paris, and with the money I brought with me, they made up 13,900 pistoles more; ... so that I had in ready money, and in account in the bank at Amsterdam, above one-and-twenty thousand pistoles, besides jewels; and how to get this treasure to England was my next care”* [7, с. 246]. Тут виявляє себе досвід Дефо-комерсанта, а також реалізується реалістична домінанта його творчості.

Варто зазначити, що текстовий простір роману, оформлений у сповідальному ключі, містить і окремі двовірші, які надають творові легкої гривузності, властивої рококо. Зокрема, у розмові зі одним із своїх коханців Роксана відмовляє йому, наспівуючи жартівливу пісеньку: *“Oh! ’tis pleasant to be free, / The sweetest Miss is Liberty”* [7, с. 225]. Подекуди такі поетичні дворянки набувають вигляду сентенцій, наприклад, розмірковуючи про пліткарів, Роксана зазначає: *“When deep intrigues are close and shy, / The guilty are the first that spy”* [7, с. 98]. Очевидно, що такі вставки мають розквітчати текст і надати йому дидактизму, більшої життєподібності, наближеності до живої розмови.

Цікавим об'єктом уваги в контексті цього дослідження виявляється система образів персонажів роману, яка є доволі обмеженою, втім, такою, що дає змогу відобразити головну ідею твору.

Отже, центральним персонажем є Роксана, яка демонструє очевидну подібність до героїнь пікаресок. Ця англійська куртизанка, як і пікареса, не відчуває щирого розкаяння за свої ганебні вчинки, часто отримуючи насолоду від розпусного життя. Показовим у цьому плані є епізод, коли Роксана та її партнерка Емі потрапляють у шторм: дві жінки (Емі вголос, а Роксана сама до себе) сповідаються у своїх гріхах і обіцяють у разі, коли їм вдасться врятуватися, облишити розпусний спосіб життя. Так, зокрема, куртизанка промовляє: *"Under these dreadful apprehensions I looked back on the life I had led with the utmost contempt and abhorrence. I blushed, and wondered at myself how I could act thus, how I could divest myself of modesty and honour, and prostitute myself for gain; and I thought, if ever it should please God to spare me this one time from death, it would not be possible that I should be the same creature again"* [7, с. 191]. Тут виявляються покаянні мотиви, які є характерними як для сентиментальної прози, так і для творів рококо.

Здавалося б, Роксана щиро прагне змінитися, але як тільки шторм вщух, вона приходиться до тями, до неї повертаються прагматизм і цинізм, у її душі панують уже зовсім інші настрої: *"Nor did this incident do either Amy or me much service, for, the danger being over, the fears of death vanished with it; ay, and our fear of what was beyond death also. Our sense of the life we had lived went off, and with our return to life our wicked taste of life returned, and we were both the same as before, if not worse"* [7, с. 193]. Отже, бачимо, що автохарактеристика Роксани демонструє її дволикість і здатність швидко змінювати погляди на життя залежно від власної вигоди.

Прикметно, що за своєю семантикою ця героїня наближається до типажів сентиментальної прози, адже, як відомо, саме представники третього стану ставали предметом уваги сентименталістів і зображувалися не в традиційно комічному ключі, а із серйозністю та психологічною переконливістю. Отже, Роксана походила із заможної сім'ї протестантів, які мусили тікати із Франції до Англії в пошуках притулку від релігійних переслідувань. Вона мала всі передумови для добропорядного існування: освіту, манери, вроду, статок, втім, її невдалий шлюб відкрив у ній усі потаємні темні сторони, розкрив її шахрайські таланти.

Роксана мала схильність до перевдягання та маскуванню, вона любила змінювати личини й дурити оточення – акцент саме на цих рисах маніфестує вплив рококо. Очевидно, що, підкреслюючи лицемірство та хижацьку натуру

героїні, її здатність приховуватися й адаптуватися до різних ситуацій, Д. Дефо намагається стимулювати інтерес до свого твору серед ласих до сенсацій читачів. Скандальні помилки серця й розуму, як відомо, ставали цікавим об'єктом для осмислення в руслі як сентименталізму, так і традиції рококо.

Розповідаючи про своє життя з різними відтінками модальності (вихвалювання, іронія, покаяння), героїня дає собі непряму характеристику. Варто зазначити, що дуже часто дії Роксани не збігаються з її словами, тож реципієнт розуміє, що ця особа є аферисткою, здатною на все заради грошей.

Роксана зображена діловою жінкою, яка всьому знає ціну: коханню, власним дітям і тим паче чоловікам. Прагматизм цієї героїні доведено до абсолюту; кожен її шлюб – це, насамперед, підбиття визначеного кошторису, а подружнє життя – це суто комерційна справа.

Крім хижацького прагматизму, Роксані притаманний і гедонізм. Вона сама визнає, що, ставши на шлях розпусти через певні життєві негаразди, вона потроху захопилася цією ганебною справою: *"Why am I a whore now? Nor indeed had I anything to say for myself, even to myself; I could not without blushing, as wicked as I was, answer that I loved it for the sake of the vice, and that I delighted in being a whore, as such; I say, I could not say this, even to myself, and all alone, nor indeed would it have been true. I was never able, in justice and with truth, to say I was so wicked as that; but as necessity first debauched me, and poverty made me a whore at the beginning, so excess of avarice for getting money and excess of vanity continued me in the crime, not being able to resist the flatteries of great persons"* [7, с. 307]. Таке захоплене ставлення до життя та насолода, яке воно може запропонувати, є відмінною рисою рококо.

Наступним персонажем, що проходить поряд із Роксаною через увесь твір, є Емі, яка є наче тінню самої Роксани, а тому не отримує ні зовнішньої характеристики, ні психологічної конкретизації. Так, наприклад, про зовнішність Емі Роксана говорить вельми побіжно: *"молода жінка"*, вона не надає жодної інформації про вік дівчини, не вказує, чи була та вродливою, чи ні. Квакерша, яка стає спільницею Роксани в її справах, також є маловиразною фігурою, яка тільки надає головній героїні можливість охарактеризувати себе саму: *"I lived here perfectly retired, and with a most pleasant and agreeable lady; I must call her so, for, though a Quaker, she had a full share of good breeding, sufficient to her if she had been a duchess; in a word, she was the most agreeable creature in her conversation, as I said before, that ever I met with. I pretended, after I had been there some time, to be extremely in love with the dress of the Quakers, and this pleased her so much that she would needs dress me up one day in a suit of her own clothes; but my*

real design was to see whether it would pass upon me for a disguise” [7, с. 320]. Очевидно, що, як і Емі, квакерша була лише іграшкою в руках Роксани, яка просто використовувала вірних і відданих служниць у своїх корисливих цілях.

Серед жіночих персонажів важливим є образ доньки Роксани. Характеризуючи її не вельми детально, автор виводить цей персонаж з метою виявлення психоемоційного типажу Роксани. Дівчина стає лакмусовим папірцем для оприявлення хижачкої натури матері. Образ дівчини, так само, як і інших дітей, у романі є лише доповненням психологічного портрета героїні. Куртизанка цинічно та з розрахунком ставиться до них, залишаючи на виховання родичам через те, що вони заважали б їй “вести бізнес”. Цікаво, що Роксана не мала материнських почуттів і тоді, коли була при надії: *“I would willingly have given ten thousand pounds of my money to have been rid of the burthen I had in my belly...; but it could not be, so I was obliged to bear with that part, and get rid of it by the ordinary method of patience and a hard travail”* [7, с. 247]. Цинізм і тверезий розрахунок героїні не змінюються навіть при появі дітей. Єдина емоція, яка керує Роксаною при її спілкуванні з донькою, – страх, що буде викрито її справжню сутність.

Роксана і жаліє свою дитину, і смертельно боїться її, оскільки розкриття минулого загрожувє її репутації та сімейному благополуччю. Епізоди зустрічей Роксани з донькою, що її вистежує, сповнені психологізму, вони змальовують суперечність духовних інтенцій, які ще ніколи не зображувалися Д. Дефо так виразно та детально: *“there was a secret horror upon my mind, and I was ready to sink when I came close to her to salute her, yet it was a secret inconceivable pleasure to me when I kissed her, to know that I kissed my own child, my own flesh and blood, born of my body, and who I had never kissed since I took the fatal farewell of them all, ... No pen can describe, no words can express, I say, the strange impression which this thing made upon my spirits”* [7, с. 416]. Тож, як бачимо, автор змальовує Роксану як невірноважену особу, яка, хоча й рідко, втім, піддається певним жіночим слабкостям.

Органічним компонентом образної системи є чоловічі персонажі. Ці образи у творі зображені побіжно, вони не мають портретного опису й тим більше в романі не відображений їхній внутрішній світ. Проте вони допомагають розкрити сутність самої Роксани, її ставлення до життя та людей. Роксанині чоловіки постають у генералізованому вигляді, не набувають навіть імен. Куртизанка називає їх лише за родом діяльності, походженням чи статусом: *“голландець, ювелір, принц”*. Такі професійні маркери демонструють презирство Роксани до представників сильної статі, зокрема, про свого першого чоловіка вона говорить вельми скептично:

“Pardon me if I conceal his name; for though he was the foundation of my ruin, I cannot take so severe a revenge upon him. With this thing called a husband I lived eight years” [7, с. 4]. Роксана жодного разу не закохується, зберігаючи власну незалежність та автономність. Вочевидь, тут автор висловлює свої громадянські уявлення про рівність статей: *“seeing liberty seemed to be the men’s property, I would be a man-woman, for, as I was born free, I would die so”* [7, с. 259]. З того, як героїня говорить про шлюб, чоловіків та роль жінки в подружньому житті, очевидним є вплив публіцистичного начала та громадянського пафосу класицистичної літератури. Крім того, тут автор висловлює власне ставлення до суспільства, яке спотворює сутність жіночої натури, робить із ніжної й люблячої істоти аферистку та безпринципну хижачку.

Система образів персонажів роману включає й такі абстрактно-алегоричні фігури, як Фортуна та Гроші, що маніфестують вплив естетики рококо. Незважаючи на розрахунки та свідомі дії героїні, стрімкі злети чи невдачі Роксани визначаються Долею, яка грає нею, наче безвольною істотою. Посилання на присутність Фортуни є навіть у назві роману: *“The Fortunate Mistress; or, a History of the Life and Vast Variety of Fortunes of Mademoiselle de’ Belau; afterwards called the Countess of Wintelsheim, in Germany. Being the Person known by the name of the Lady Roxana, in the Time of King Charles II”*. Фортуна часто призводить до фрустрації планів куртизанки, позбавляє її влади над своїм життям. Так, наприклад, саме турецьке вбрання, яким колись Роксана зачарувувала королівський двір, спричинило викриття героїні й стало фатальним для неї.

В образі Фортуни вбачається відображення останнього етапу авантюрного періоду розвитку буржуазного соціуму. Випадок, удача, сприятність, енергія, вміння ризикувати – всі ці фактори визначали сутність буття тогочасного буржуа. У романі “Роксана” зображене суспільство, у якому кожна людина надана сама собі та віддана на волю Долі. Герої роману змушені вести боротьбу за існування, і вони роблять це, не гребуючи жодними засобами.

Образ грошей зображений у тексті через документально-точні відповідності. Така реалістичність походить від життєвого досвіду Д. Дефо, який свого часу вів власний бізнес. Важливо зазначити, що гроші затьмарюють усі бажання героїні, вони оточують її скрізь, вона постійно оцінює навколишню дійсність, вимірює її в грошовому еквіваленті: *“For the common vice of all whores, I mean money, was out of the question, nay, even avarice itself seemed to be glutted; for, including what I had saved in reserving the interest of £14,000, which, as above, I had left to grow, and including some very good presents I had made to me ... had near £5000 in money which I kept at home, besides*

abundance of plate and jewels, which I had either given me or had bought to set myself out for public days. In a word, I had now five-and-thirty thousand pounds estate; and as I found ways to live without wasting either principal or interest, I laid up £2000 every year at least out of the mere interest, adding it to the principal, and thus I went on [7, с. 277]. Цікаво, що власне слово “money” зустрічається в тексті понад сто двадцять разів, не говорячи вже про конкретизацію сум здобутків і витрат.

Діловий стиль викладу досить часто домінує в тексті, крім того, сама схильність героїні до фіксації, точного бухгалтерського обліку, перерахування видає в ній людину справи та свідчить про встановлення жорсткої влади грошей над життями й долями людей. Хижацьке обличчя капіталізму, влада грошей, що спотворює людську суть, проступає у всій натурі Роксани, яка зовсім позбавлена притаманних жінці інстинктів материнства, і засвідчує вплив антицивілізаційних настроїв сентименталістів.

У Д. Дефо історія життя героя – це історія його сутичок із зовнішнім світом, які формують його особистість. Для письменника важливими є не стільки самі пригоди героя, скільки зміни внутрішнього світу, які відбуваються під впливом життєвих обставин. Проте “Роксана”, останній роман Д. Дефо, багато в чому відрізняється від попередніх творів майстра слова. Хоча це також роман-пригода, але разом із цим він має ознаки й психологічного роману. При цьому психологічний інтерес пов’язаний значною мірою із саморозкриттям духовного світу героїні, від особи якої ведеться оповідь, поступово наростаючи, він досягає найбільшої драматичної напруженості в кінці роману. Якщо в попередніх творах Д. Дефо головний герой, проходячи через велику кількість випробувань, зрештою, благополучно досягав тихої пристані, то в “Роксані” це сюжетне кліше руйнується. Остання катастрофа виникає на життєвому шляху героїні тоді, коли, здавалося б, вона вже могла вважати себе застрахованою і від примх Фортуни, і від любовних пристрастей. Якщо герої інших романів Д. Дефо, проходячи через незліченні випробування й обираючи добродішний шлях для досягнення мети, приставали до “тихої гавані”, то Роксана не заслужила на таку винагороду, адже до останнього так і не змінила ставлення до життя й анітрохи не розкаялась у скоєних злочинах.

Отже, у романі “Роксана” очевидно є контамінація елементів різних стилів, що набуває

у творі особливого забарвлення за рахунок залучення наративних технік, характерних для пікарескої та публіцистичної літератури. Думається, що саме цей факт надає образам більшої рельєфності й дає змогу авторові реалізувати головну мету – показати згубний вплив цивілізації й споживчого суспільства на людську натуру.

Список використаної літератури

1. Английская литература : [учебник] / [ред. Л. Кортес]. – Минск : Народная асвета, 1974. – 237 с.
2. Аникст А.А. Дениэль Дефо: Очерк жизни и творчества / Александр Абрамович Аникст. – М. : Гос. изд. министерства просвещения РСФСР, 1957. – 187 с.
3. Глушко О.О. Проблема взаємодії літературних стилів у романах Д. Дефо : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.04 “Література зарубіжних країн” / Олена Олександрівна Глушко. – Дніпропетровськ, 1997. – 22 с.
4. Елистратова А.А. Последний роман Дефо / Анна Аркадьевна Елистратова // Дефо Д. Счастливая куртизанка или Роксана / Д. Дефо. – М. : Наука, 1974. – С. 3–15.
5. История зарубежной литературы 18 века / [под ред. В. Неустроева, Р. Самарина]. – М. : Высшая школа, 1974. – 206 с.
6. Соколянский М.Г. Западноевропейский роман эпохи Просвещения: Проблемы типологии / Михаил Григорьевич Соколянский. – Киев ; Одесса : Вища школа, 1983. – 102 с.
7. Defoe Daniel. The Fortunate Mistress, or a History of the Life of Mademoiselle de Beleau Known by the Name of the Lady Roxana [Electronic resource] / Daniel Defoe. – New York : University Press, 1908. – 585 p. + xviii. – Mode of access: http://www.gutenberg.org/files/30344/30344-h/30344-h.htm#Page_479.
8. Forster E.M. Aspects of the Novel / Edward Morgan Forster. – London : Penguin Book, 1971. – 538 p.
9. Lee W. The Biographer's View / William Lee // Defoe D. The Critical Heritage / [ed. by Pat Rogers]. – London and Boston : Routledge and Kegan, 1972. – P. 138–157.
10. Maynadier G.H. Introduction / G.H. Maynadier // Defoe Daniel. The Fortunate Mistress, or a History of the Life of Mademoiselle de Beleau Known by the Name of the Lady Roxana [Electronic resource] / Daniel Defoe. – New York : University Press, 1908. – P. vi–xviii. – Mode of access: http://www.gutenberg.org/files/30344/30344-h/30344-h.htm#Page_479.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2013.

Василина К.М. Стилевая полифония романа “Роксана” Даниеля Дефо

Статья посвящена изучению специфики взаимодействия разных стилей эпохи Просвещения: классицизма, сентиментализма и рококо – в контексте поздней романистики Д. Дефо. При анализе поэтики романа “Роксана” (1724 г.) акцент делается на особенностях репрезентации образа главной героини – авантюристки, куртизанки, беспринципной особы – и на способах наррации, которые фикси-

руют влияние разных эстетических тенденций. В центр внимания попадает и конгломеративная жанровая структура романа, которая базируется на контаминации элементов авантюрно-приключенческого, психологического, социально-бытового, пикарескного, дидактического романа, а также публицистической прозы, что свидетельствует о взаимовлиянии разных стилевых доминант.

Ключевые слова: Просвещение, рококо, сентиментализм, классицизм, стилевая полифония, роман, нарративные техники, поэтика.

Vasylyna K. Stylistic polyphony of the novel “Roxana” by D. Defoe

The presented paper is dedicated to the analysis of such a topical problem as interaction of different styles of the Enlightenment in later novel “Roxana” by Daniel Defoe.

The novel tells about life and misfortunes of a famous English courtesan who lived a very precarious life and had a rather notorious reputation. It is noteworthy that while following the general scheme of picaresque novel D. Defoe used elements of poetics of different genres. Namely this men-of-letters contaminated some traits of adventure, psychological, didactic, social prose as well as pamphlet literature. This makes the story of the lady which the author insists to be a “true history” interesting for the reader.

The plot development in the novel is very rapid which is achieved by quick depiction of key moments of Roxana’s vulnerable life as well as by frequent changes of locations (France, England, Holland etc.). At the same time the author tries to make this story sound plausible by introduction of many concrete dates and monetary sums. Another influence of classicism can be proved by the strict logical organization of the text as well as by the presence of civil pathos (meditations upon the role of women, marriage and property).

It is necessary to stress that one can’t but feel the influence of rococo in the way of presenting the events as well as in the presence of open ending and some gaps in the plot that create a certain intrigue. At the same time inclusion of short verses create playful atmosphere and incur sentimental didacticism.

The scandalous theme is typical of rococo literature whereas interest towards scandalous errors of the heart is distinctive for sentimental prose. The character of Roxana is an archetypal one for sentimentalism – she comes from the middle class and is worthy of serious depiction. The manner of presenting her story – confessional I-narration – goes back to sentimental interest in emotional life of common folk while Roxana’s enjoyment of life, hedonism, enthusiasm about her whoredom, life in disguise prove to be the traits of rococo.

The system of characters is not vast; it includes a number of secondary figures who are just the backdrop for the depiction of the nature of the protagonist. The majority of the characters who live in the moment come from the middle class and are rather true-to-life which reveals contamination of classicistic topicality and sentimentalist democratic approach. Allegorical figures of Fortune and Money come from rococo.

Thus, the novel “Roxana” by D. Defoe combines traits of different styles and discloses tendencies of literary development of the time.

Key words: Enlightenment, rococo, sentimentalism, classicism, stylistic polyphony, novel, narrative technique, poetics.